

Viktigt om ett ojämlikt Fattigsverige

På omslaget till **Yvonne Hirdmans** nya bok *Från de stora drömmarnas tid. Anteckningar om fattigdom, kärlek & bildningshunger*, möter jag Maj's allvarliga ansikte. Maj eller **Anna Maria Eriksson** som hon hette, flickan med de tjocka flätorna, var Yvonne Hirdmans farmor. Pigan som drömde författardrömmar i utdragssoffan i köket hos postmästaren i Avesta där hon hade tjänst. Om henne handlar den här boken och om Hirdmans farfar **Gunnar Gustafsson**, grovarbetaren, vars bild man ser när man vänder på boken. Gunnar, smeden från By socken i Avesta, slet tio timmar om dagen i olika verkstäder, men hela tiden med huvudet fullt av tankar om antimilitarism, konst och litteratur.

Historien utspelar sig i Fattigsverige långt före demokratisering, jämställdhet och välfärd. Maj och Gunnar födda 1888, växte båda upp i stor fattigdom och båda utan någon far. Maj's far dör i blindtarmsinflammation när hon är fem år. Han lämnar fyra barn efter sig och ett femte på väg. Modern får gå runt i byn i Norberg och skramla pengar till begravningen. Hon får ihop trettiosex kronor. Maj placerades efter faderns död i fosterhem i Stockholm, men hon trivs inte så hon stjälar pengar till tågbiljetten och åker tillbaka till sitt hem i Norberg.

Gunnars far dör i lunginflammation efter att ha räddat en människa som gått ner sig på isen och efterlämnar maka och två barn. Hirdman skriver:

De är så lika. Små, fattiga ungar i 1890-talets Västmanland och Dalarna, faderlösa, hjälplösa gluttar. Det hade de som gemensamt arv. Och så törsten efter att veta, att förstå, att läsa, att bilda sig, att resa sig upp ur denna torftighet – också "andlig". Att återta? Att inte finna sig. Och så hatet

mot ett samhälle som skapar och tillåter sådant armod, sådan torftighet, sådan fattigdom.

Farföräldrarnas historia och unga kärlek vid förra seklets början skildras genom att växelvis citera deras privata dagböcker och brev kryddade med Hirdmans egna tankar och reflektioner. "Samtalen" hon på det här sättet för med farföräldrarna är spänstiga, intressanta och lärorika att läsa. Hon kommenterar och rättar dem, resonerar och ställer frågor till dem. Samtidigt passar Hirdman på att beskriva den historiska och politiska miljö deras liv utspelar sig i under åren mellan 1909 – 1918 som står i berättelsens fokus.

Det visade sig tidigt att Maj var begåvad. Hon kunde läsa långt innan hon började skolan. Ändå fick hon börja som piga vid tretton års ålder.

"Och studier var det ju aldrig tal om. Om en fattig flicka hade en enastående röst så kunde en herrgårdsfröken nedlåta sig till att upptäcka henne och göra henne berömd och sig själv på köpet. Men hur skulle en utpräglad studiebegåvning kunna upptäckas? I skolan möjligen, men om begåvningen inte gjorde sig gällande i betygen, vilket ju ofta händer, så fanns inte möjligheter för lilla Anna. Ingen människa på jorden anade hennes möjligheter" skriver Maj långt senare.

Både Maj och Gunnar var autodidakta och tillägnade sig det mesta av sina med åren gedigna kunskaper genom litteraturen och flitiga självstudier.

Farföräldrarna sökte sig bägge tidigt till ungsocialismen som var den mest radikala delen av arbetarrörelsen åren före första världskriget. De möts i den ungsocialistiska miljön i Avesta där ledaren, socialisten och anarkisten **Hinke Bergegren**, som senare anslöt sig till Sveriges Kommunistiska Parti, tar dem under sina vingars beskydd. Maj funderar mycket över den nedvärderande synen på kvinnan. Hon längtar efter kvinnofrigörelse men för ungsocialisterna är kvinnofrågan en

icke-fråga, vilket Maj har svårt att acceptera.

"Det är skada att man är kvinna. Det är mer än skada – det är en olycka" skriver Maj i sin dagbok 1912.

Gunnar har talets gåva och trollbinder inte bara Maj utan alla i sin omgivning. **Tolstoj** och **Gorkij** var ett par av hans favoritförfattare. Den sistnämnde gav honom hans pseudonym, *Danko*, som han använde när han skrev revolutionära dikter till ungsocialisternas tidskrift *Brand* och till *Stormklockan*. Danko, som i boken med sin kärlek till folket räddade sin flock genom att slita hjärtat ur sin kropp!

Maj flyttar snart till Stockholm. I fickan har hon med sig sin mammas potatisar, en stark vilja, ett gigantiskt självförtroende och ett bokmanus som hon är fast besluten att lämna till Bonniers, stadens finaste förlag. Manuset blir inte antaget. Hon drar sig fram som tjänsteflicka, umgås i radikala kretsar, blir passionerat förälskad och gifter sig med en ungsocialist. Äktenskapet blir dock svårt och olyckligt. Mannen är psykiskt instabil, kontrollerande och alkoholiserad. Maj fortsätter att skriva texter, som hon ibland lyckas sälja till den socialistiska pressen. Det är fattigt och eländigt. Hon föder också en son, som hon tvingas lämna bort. Han dör som spädbarn. Hon kommer på kant med och lämnar ungsocialisterna där hennes man både baktalat henne och förnekat deras barn, men i smyg fortsätter hon hela tiden brevväxla med Gunnar. En månad efter barnets död lämnar hon både mannen och Stockholm i ett tappert försök att lappa ihop sitt söndertrasade liv. Med hjälp av en välgörare får hon arbete och bostad i Göteborg. Men efter bara tre veckor får hon sparken då hon vägrar niga när hon ska servera.

Under tiden för Gunnar en kringflackande tillvaro allt för att undkomma mönstring och hamnar så småningom i Stockholm.

I boken får vi via breven och dagböckerna följa deras vänskap och så småningom deras kärlekshistoria, där Gunnars känslor

för Maj hela tiden är heta och konstanta medan Maj flera gånger gör slut och sedan söker sig tillbaka.

Maj antas som elev vid Hampnäs kristna folkhögskola i Ångermanland och kommer efter fyra månader vidare till lärarinneseminariet i Göteborg. Hon vantrivs men hon slipper tjäna. Väl där får hon mycket hjälp av Gunnar med sina studieuppgifter och presentationer.

Gunnar blir senare också han elev vid Hampnäs där Manfred Björkqvist, sedermera biskop och grundare av Sigtunastiftelsen, är föreståndare. Här tar Gunnar starkt intryck från de engelska och amerikanska folkbildningsambitionerna. På kvällarna läser han **Schopenhauer, Kant och Nietzsche.** Gunnar som nu också övergivit ungsocialismen, var en svuren motståndare till dogmatism i alla dess former, hans kamp gällde främst humanism och tolerans.

De blir till slut ett par och gifter sig 1921, tar namnet **Hirdman** och får tre gemensamma barn, det mellersta **Einar**, blir Yvonne Hirdmans pappa. Deras första hem blir i Norberg, där Maj tar huvudansvaret för hem och barn. Efter första världskriget blir Gunnar chef för ABF i Västerås och senare studierektor vid ABF:s Stockholmsavdelning.

Enligt Hirdman levde hennes farföräldrar inte lyckliga i alla sina dagar. Att vara hustru och mor samtidigt som hon försökte få tid över att skriva var svårt att få ihop för Maj. Gunnar levde en stor del av sin vakna tid utanför familjen, i väg på intensiva och långa föreläsningsturnéer inom eller utom landet eller i den Bonnierska stugan i Brunnsvik, Sveriges äldsta folkrörelsedrivna folkhögskola, som verkade bli hans riktiga hem. Gunnar dör 1963 och Maj 1976.

Flera av farföräldrarnas ungdomsdrömmar skulle ändå komma att förverkligas. **Maj Hirdman** blev en av få tidiga kvinnliga arbetarförfattare och skrev totalt sjutton böcker. **Gunnar**

Hirdman blev en pionjär inom svensk folkbildning. Han kombinerade socialism och humanism i sitt mångåriga och framgångsrika arbete inom ABF. Men om detta får man inte veta mycket i den här boken. Yvonne Hirdmans ärende är ett annat. Att skriva en politisk bok om en förändringens tid för dem som sökte ett annat och bättre liv.

Yvonne Hirdman är idéhistoriker och folkbildare och har kommit att bli en av mina favoriter. Den här gången har hon dykt djupt ner i Arbetarrörelsens arkiv och sökt efter sitt material. Alltid väl påläst när det gäller politiken och rörelserna i samtiden. Hon skärsådar världen, ständigt med kritisk blick och drar sig aldrig för att vara brutalt ärlig och uppriktig också när det gäller den egna familjen. Hon väjer aldrig för det svåra och obekväma, det som skaver. Den här boken är inget undantag.

Recensenterna har klandrat henne för hur hon beskriver och utelämnar framför allt Maj men jag kan inte hålla med. Jag tycker att Hirdman har all rätt i världen att ge oss sin både personliga och privata bild av sin farmor. Det står helt klart att hon inte tycker om Maj, men hon försöker på olika sätt leva sig in i hennes situation, förstå hennes politiska ställningstaganden och vägval. Hur hade hon det? Hur kunde hon leva? Vilka möjligheter hade hon som fattig kvinna? Inte minst försöker hon komma underfund med Majs minst sagt komplexa personlighet, som Hirdman sett i efterhand uppfattar som narcissistisk.

Gunnar däremot målas i betydligt ljusare färger och får också ta mer plats mot slutet i boken. Tyngdpunkten i hans intressen försköts med åren till livsåskådningsfrågor, religiösa och filosofiska frågor. Han var själv agnostiker med en stark övertygelse att alla människor har både vilja och förmåga till bildning och personlig utveckling. Hirdman rodnar inombords av glädje och stolthet när någon efter en föreläsning säger att hon liknar sin farfar. Här ligger hennes sympatier.

Genom att följa sina farföräldrar och hur livet kunde se ut för dessa två unga människor, som fötts på livets skuggsida, på 1910-talet och deras klassresa visar Hirdman berättelsen igenom på sambandet mellan samhälle, politik och farföräldrarnas torftiga omständigheter. Omständigheter som gör det svårt, tidvis nästan omöjligt, för dem att förverkliga sina drömmar.

Yvonne Hirdman har skrivit en riktigt viktig bok om en tid i ett ojämlikt Fattigsverige där förhoppningarna om en ljusare framtid och ett annat liv var stora. En påminnelse som leder till eftertanke.

Heléne Nellvik

Från de stora drömmarnas tid. Anteckningar om fattigdom, kärlek & bildningshunger

Yvonne Hirdman

Ordfront

2022

YVONNE HIRDMAN

**FRÅN DE STORA
DRÖMMARNAS TID**

Anteckningar om fattigdom,
kärlek & bildningshunger

ORDFRONT

Yvonne Hirdmann har skrivit bland annat: *Det tänkande hjärtat: boken om Alva Myrdal* (2006).

Den röda grevinnan: en europeisk historia (2010), om modern Charlotte, för vilken hon erhöll Augustpriset.

Medan jag var ung (2015), en självbiografi.

Behandlingen: 205 dagar i kräfterike (2019), om sin cancerbehandling.

Yvonne Hirdman (f 1943) disputerade 1974 och är professor emerita vid Historiska Institutionen i Stockholm.

Hon lanserade begreppet "genus" i Sverige och har bedrivit forskning inom området. Hennes teorier fick genomslag i den statliga Maktutredningen där hon var en av ledamöterna. Hon har varit professor i kvinnohistoria vid Göteborgs universitet, verksam vid Arbetslivsinstitutet, professor i samtidshistoria vid Södertörns högskola samt i historia vid Stockholms universitet

.